

Ο Ελληνικός Καπιταλισμός, κριτικές προσεγγίσεις και οι ιδιοτυπίες μιας δύσκολης γένεσης

Η έκδοση μελετών που αναφέρονται στην ιδιοσυστασία της ελληνικής πραγματικότητας είναι πάντοτε ένα σημαντικό γεγονός. Η ιστορική γνώση αποτελεί ισχυρότατο εχέγγυο αυτογνωσίας. Κατανοούμε ορθά το παρόν, ως σύμβαση ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον εφόσον είμαστε σε θέση να έχουμε μια όσο το δυνατόν πιο πλούσια γνώση των ιστορικών στιγμών, των διαδικασιών, της πληθώρας των συμβάντων που μας οδήγησαν στο τώρα. Και μπορούμε έτσι να προβλέπουμε, να σχεδιάζουμε, να οραματιζόμαστε το αύριο που θα θέλαμε να ζούμε.

Το βιβλίο του Αποστόλη Παλιούρα *Ο Ελληνικός Καπιταλισμός, κριτικές προσεγγίσεις και οι ιδιοτυπίες μιας δύσκολης γένεσης* εντάσσεται ακριβώς σ' αυτό το πλαίσιο. Αποτελεί ιδιαίτερα ουσιαστική και πρωτότυπη εργασία, σημαντική άσκηση ιστορικής αυτογνωσίας, πραγματική συμβολή στην ανατομία της νεοελληνικής κοινωνίας.

Η πρώτη φράση ερώτημα της Εισαγωγής: «Σε τι θα μπορούσε άραγε να είναι χρήσιμη μια εργασία για τον ελληνικό καπιταλισμό σήμερα» οριοθετεί τη σκοποθεσία του συγγραφέα. Δεν τον απασχολεί η εκπόνηση μιας ακόμη μελέτης ακαδημαϊκού χαρακτήρα, με την όποια χρησιμότητά της, αλλά η αναζήτηση της πολιτικής, με την ουσιαστική της έννοια, μέσω της επιστημονικής της τεκμηρίωσης. Το ιστορικό παρελθόν εξετάζεται ενδελεχώς, όχι απλά για να καταγραφεί, αλλά για να ερμηνευθεί και να αξιολογηθεί σε σχέση με την εμπειρία του παρόντος και τη δυνατότητα συγκρότησης των κοινωνικοπολιτικών προϋποθέσεων του μέλλοντος. Στέλεχος της Αριστεράς, με πολυετή δράση στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες, ήδη από την εποχή της Δικτατορίας, εμπνευστής και εκδότης του εξαιρετικού περιοδικού *Διάπλους* και με ιδιαίτερη συμβολή στη συντακτική επιτροπή της *Ουτοπίας* ο Παλιούρας κατάδειξε στο βιβλίο του τη γονιμότητα της σχέσης θεωρίας και πράξης. Αποφεύγει τα ερμηνευτικά στερεότυπα που οδηγούν στην επανάληψη επιστημονικών κυρίως, όμως, πολιτικών λαθών. Η ματιά του δεν κλείνεται στην ευκολία του καθιερωμένου και σε μια ορισμένη «γραμμή». Παραμένει γόνιμα ανοικτή μακριά από ασφαλείς βεβαιότητες αναζητώντας με συστηματικό τρόπο το ουσιαστικό πίσω από το κάθε φορά φαινομενικό.

Η μελέτη είναι προϊόν πολύχρονης εργώδους προσωπικής προσπάθειας. Ακολουθεί την παράδοση εκείνων των σπουδαίων «ερασιτεχνών» ερευνητών που κινήθηκαν έξω από τον κύκλο και τους

συμβιβασμούς της ακαδημαϊκής αναγνώρισης και ενός πλέγματος «καθιερωμένης» διανόησης, αρεστής στο σύστημα ιδεολογικής κυριαρχίας.

Ο συγγραφέας διαρθρώνει το περιεχόμενο του πολυσέλιδου (757σσ) βιβλίου του σε έντεκα κεφάλαια και τρία σημαντικά παραρτήματα. Παρατίθεται επίσης, η πλουσιότερη βιβλιογραφία που αποδεδειγμένα αξιοποιήθηκε δημιουργικά στη συγγραφή του έργου. Ο Παλιούρας γνωρίζει σε βάθος τις σχετικές συζητήσεις, όπως αποτυπώθηκαν σε αντίστοιχες μελέτες, μέχρι και σήμερα. Η κριτική αποτίμησή τους γίνεται με αντικειμενικότητα –κάτι που δεν είναι πάντα προφανές- και ακριβοδικία.

Ένα από τα πιο θετικά χαρακτηριστικά της μελέτης είναι ο τρόπος που εκθέτει τις μεθοδολογικές της αφετηρίες και συνιστώσες. Μ' αυτή την έννοια, η όλη μελέτη αποτελεί εξαιρετο δείγμα δημιουργικού μαρξισμού. Στο πρώτο κεφάλαιο ο Παλιούρας αναλύει τη μαρξική μέθοδο ως το κατεξοχήν εργαλείο μελέτης του ελληνικού καπιταλισμού ακολουθώντας, μάλιστα, τον σημαντικότερο «αιρετικό» Ε. Ιλιένκοφ. Με πειστικό τρόπο καταδειχνει την αναγκαιότητα της μαρξιστικής ερμηνευτικής παράδοσης, στις πιο ουσιαστικές της εκδοχές, στη διακρίβωση της σχέσης των γενικών ερμηνευτικών κατηγοριών με τον πλούτο των συγκεκριμένων στοιχείων που συγκροτούν τον πολυσύνθετο χαρακτήρα και την όποια ιδιαιτερότητα του καπιταλισμού στην Ελλάδα. Αποδεικνύεται ότι ο Παλιούρας έχει μια ουσιαστική και ζωντανή σχέση με το μαρξισμό. Δεν τον αντιμετωπίζει δηλαδή, ως μουσείο ακαδημαϊκής γνώσης ή κομματικής περιχαράκωσης, αλλά ως ζώσα θεωρητική και πρακτική συνιστώσα του παρόντος.

Σε όλη τη μελέτη, ο συγγραφέας εκθέτει κάθε φορά όχι μόνο τα συμπεράσματα, στα οποία καταλήγει, αλλά, και αυτό είναι το πιο σημαντικό, τον τρόπο, τη μεθοδολογία που ακολουθεί. Όχι, μόνο το τι αλλά και το πώς. Δεν παγιδεύει τον αναγνώστη με την προσφερόμενη γνώση και τις ποικίλες πληροφορίες, αλλά τον καθιστά ενεργό αναδημιουργό της, συμμετοχο σ' όλη την πορεία της έρευνας. Δείχνει τον τρόπο στον αναγνώστη για να διαπεράσει την τυφλή αμεσότητα της εμπειρίας και την επισφαλή βεβαιότητα της θεωρησιακής κατασκευής.

Αυτή η μεθοδολογική οπτική αναδεικνύεται ανάγλυφα στην αρχιτεκτονική της μελέτης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ιστορική επισκόπηση που αναφέρεται στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, αφού στα προηγούμενα κεφάλαια έχει εκδιπλωθεί με αναλυτικό τρόπο η λογική ανάλυση του καπιταλιστικού φαινομένου στην Ελλάδα, συνεχώς εμπλουτιζόμενη από τη λεπτομερειακή εξέταση της συγκεκριμένης κάθε φορά πραγματικότητας. Ο Παλιούρας ακολουθεί με συνέπεια τη μέθοδο του *Κεφαλαίου*, που επιτυχώς χαρακτηρίζεται ως ιστορικολογική. Η συγκρότηση των εννοιών ανάλυσης και ερμηνείας του φαινομένου υπόκειται στο συνεχή έλεγχο της συγκεκριμένης πραγματικότητας σε μια σχέση γενικού και ειδικού, επιμέρους στοιχείων και καθολικών συγκροτήσεων. Μόνο έτσι, αποφεύγεται αφενός η γενικόλογη, θεωρησιακή προσέγγιση και αφετέρου η στενά εμπειριστική, θετικιστική παγίδευση σ' ένα φετιχοποιημένο συγκεκριμένο.

Ο πλούτος της συγκεκριμένης πραγματικότητας αναδεικνύεται με τη δημιουργική διαδικασία της ανόδου από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο. Έτσι, ο ελληνικός καπιταλισμός αναδύθηκε και

αναπτύχθηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικών όρων όπως διαμορφώθηκαν με τη Μικρασιατική καταστροφή, όπως εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες απαλλοτριωμένοι παραγωγοί, μια δυνάμει εργατική τάξη, εισέρευσαν στον Ελλαδικό χώρο. Αυτό συνιστά ιδιοτυπία που, ενώ επιβεβαιώνει τη λογική του *Κεφαλαίου*, ταυτόχρονα διακρίνεται από την κλασική εφαρμογή της, όπως στην περίπτωση της Αγγλίας π.χ. Από την άλλη πλευρά, το παροικιακό κεφάλαιο θα συναντηθεί στην αγορά με την εργασιακή δύναμη. Επομένως, και οι δύο αναγκαίοι όροι, αν όχι και ικανοί του καπιταλιστικού μετασχηματισμού έρχονται έξω από τα σύνορα του ελληνικού κράτους και κινητοποιηθούν όλα τα υπαρκτά εγχώρια στοιχεία εργασιακής δύναμης και κεφαλαίου. Ο συγγραφέας τονίζει ότι η εθνικότητα του παροικιακού κεφαλαίου δεν είναι ελληνική, με αυστηρά οικονομικούς όρους. Πρόκειται για ξένο κεφάλαιο και αποτελεί έτσι ιδιοτυπία του ελληνικού καπιταλισμού.

Ιδιαίτερος ενδιαφέροντα είναι τα μέρη της μελέτης που αναφέρονται στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, κυρίως η πρωτότυπη θεώρηση του θεσμού των κοινοτήτων που διαφοροποιείται από την εκρομαντισμένη αντίληψη που επικράτησε στους κόλπους μιας μεταφυσικής οπτικής για την νεοελληνική πραγματικότητα. Με εναργή τρόπο ο Παλιούρας διερευνά τη σχέση έθνους-κράτους, διακρίνοντας την ιστορικά αντικειμενική βάση της όποιας εθνοτικής ιδιοσυστασίας από την κατασκευασμένη εθνική ιδεολογία που συγκρότησε η κρατική εξουσία. Σημαντική είναι και η συμβολή του βιβλίου στη μελέτη της ταξικής συγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας. Η ιστορικολογική ανάλυση των τάξεων με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τεκμηριώνεται με τη λεπτομερή καταγραφή όλων των στοιχείων που προκύπτουν τόσο από τη γενική θεώρηση του ελληνικού καπιταλιστικού σχηματισμού όσο και από την εξέταση των ιδιαίτερων στιγμών της διαμόρφωσής τους. Να σημειωθεί επίσης, η παιδαγωγική χρησιμότητα των παραρτημάτων της μελέτης, όπου εξετάζονται τα κρίσιμα ζητήματα του ιμπεριαλισμού, των οικονομικών κρίσεων –κυρίως εκείνη του 1929-30- και η διεθνοποίηση των οικονομικών σχέσεων ως παράγοντα αποδόμησης του παραδοσιακού έθνους.

* Ο Γιώργος Μανιάτης είναι ομότιμος καθηγητής ΕΚΠΑ